

Naslov članka/Article:

Snovanje domačega branja na romanu Dušana Čatra *Ekstradeviško*

Home Reading Based on Dušan Čater's Novel Ekstradeviško

Avtor/Author:

Anja Sobočan

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Slovenščina v šoli, št. 2/2024, letnik 27

ISSN 1318-864X

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2024

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/kategorija-izdelka/revije/slovenscina-v-soli/>

Snovanje domačega branja na romanu Dušana Čatra *Ekstradeviško*

Home Reading Based on Dušan Čater's Novel Ekstradeviško

Ključne besede:
srednja šola, družbena
vprašanja, tabu, kritično
mišljenje

Keywords:
secondary school, social
issues, taboo, critical thinking

Izvleček

V prispevku je obravnavan primer, kako sodobni roman *Ekstradeviško* avtorja Dušana Čatra obravnavati pri pouku slovenščine v sklopu domačega branja. Roman je priporočljivo kot domače branje obravnavati v srednjih šolah, saj književno delo odpira številna večplastna družbena (in včasih celo tabujska) vprašanja. V prispevku je predstavljen predlog, kako lahko učitelj domače branje poveže s snovjo iz jezika: pisanjem ocene. Predstavljen model obravnave romana predpostavlja, da so dijaki osnove ocene že spoznali predhodno v sklopu pouka jezika, a ta učna snov (ocena) še ni bila ocenjena.

Abstract

This paper presents a case study on the approach to the contemporary novel *Ekstradeviško* by Dušan Čater in the Slovenian language classroom. It is recommended for home reading since it addresses several societal concerns (and taboos). The paper suggests how a teacher can link home reading to a language matter, i.e., writing a review. The model presupposes that students have already acquired but have not been assessed on the fundamentals of writing a review in language classes.

Roman *Ekstradeviško* morebiti ob prvem branju deluje kot mladinsko leposlovje, a ga portal Cobiss denimo razvrsti v leposlovje za odrasle. Zanimivo je, da se takšnemu razvrščanju izogne tudi avtor sam (Beletrina). Zaradi dolžine romana (450 strani) ter zaradi tematik in vprašanj, ki jih roman odpira (dotika se tudi vprašanja spolnosti izven partnerske zveze, smrti partnerja itd.), je roman primeren predvsem za srednješolce. A kriterij primernosti vsebine ni edini, s katerim presojava, ali bomo posamezno delo obravnavali v šoli. Treba je presoditi, ali roman zares ponuja to, kar naši dijaki potrebujejo, k čemur stremijo, za kaj sploh obiskujejo posamezen izobraževalni program. Glede na to, da izbor književnih del v gimnazijskem programu sledi predvsem cilju, da bi dijak postal kultivirani bralec, bi to delo nekoliko težje vpleti v učni načrt. Ker *Ekstradeviško* ni kanonsko čtivo in sta besedišče ter struktura romana precej enostavna, je roman v svojem bistvu lahko odlično izhodišče za kritične razmisleke in pogovore o širših družbenih vprašanjih, ki se v delu odpirajo. Obravnava romana *Ekstradeviško* v sklopu domačega branja se tako

zdi zares primerna za dijake poklicno-tehniškega izobraževanja (kjer je cilj pouka književnosti motivirani bralec) in srednjih strokovnih šol (kjer je cilj, da dijak postane razmišljujoči bralec).

1 Dejavnost pred branjem

Glede na to, da gre za 450 strani dolg roman (Čater, 2020), je pomembno, da se dijake pred začetkom branja nad delom navduši. Učitelj lahko ob uvodni uri domačega branja dijakom postavi vprašanje, kaj njim pomeni ekstradeviško oz. kaj si predstavljajo pod to besedo. Pomembno je pustiti nekaj časa za razmislek, priporočljivo pa je njihove odgovore zapisovati na tablo. Nato učitelj dijakom prebere dva kratka odlomka iz književnega dela. Pozove jih, naj prisluhnejo, da bodo potem delo lažje umestili v literarno obdobje. Priporočljivo je, da so izbrani odlomki provokativni, saj to dijake dodatno pritegne k branju.

Primer 1

V trenutku, ko je otoški far končal z mornarskimi pregovori in začel s svojo že stokrat povedano mašo za umrlim, je naveličani pes naskočil grdo psico, v hipu opravil in stekel nekam proti morju. Morda je bilo to dovolj za to, da bo psica dala mir, vsekakor pa dovolj za novo leglo otoških baštardov, ki se bodo potikali po otoku, nadlegovali turiste in žicali hrano. Fuk ob maši zadušnici!

No ro. (Čater, 2020, str. 13–14)

Primer 2

»Predlansko poletje smo imeli nesrečo,« mu je razložil Ivo. »Neki turist, Italijan, se je z ogromnim gliserjem zaletel v Benota, našega prijatelja, ki je lovil ribe ... Direkt vanj je trčil, z vso močjo. Njegov čoln je razpadel na kose, potem pa ga je tisti Italijan še s propelerjem presekal na pol ...«

»Benota ... ne čoln,« je rekla pankerica in dodala:

»Kreten!«

»Šit,« je rekel Maj.«

»Baje je v kabini natepaval eno babo,« je rekel eden od tistih dveh, ki sta notri pila vino. (Čater, 2020, str. 109)

Po prebranih odlomkih dijaki skupaj roman uvrstijo v sodobno slovensko književnost. Na to nakazuje že jezik, uporabljen v romanu.

Nato dijaki v zvezek zapišejo naslov in avtorja dela ter podatek, v katero literarnozgodovinsko obdobje sodi. Sledi lahko individualno delo – brskanje za podatki o avtorju na spletu. V zvezek si samostojno zapišejo ključne informacije o avtorju. Pri presojanju, kaj je ključno, lahko po potrebi pomaga učitelj. Poleg splošnih podatkov (datum rojstva, kaj ustvarja ipd.) si v zvezek napišejo tudi eno dejstvo o avtorjevem življenju, ki jih je presenetilo. Po končanem individualnem delu dejstva preberejo. Ob tem mora učitelj poudariti, katere avtorjeve podatke si morajo dijaki zapomniti, saj pridejo v poštev za ocenjevanje. Zadnjih 15 minut šolske ure se naj nameni razlagi ciljev in navodil za potek domačega branja. Priporočljivo je, da si dijaki navodila zapišejo in da se jih skrbno držijo.

Dijaki roman prebirajo doma, v šoli pa se vsak teden prebranemu delu nameni 1 šolska ura. Domače branje naj poteka po principu etapnega branja (Krakar Vogel, 2020, str. 151). Sprva dijaki dobijo za prebrati le prvo poglavje (skupno 24 strani), o katerem se bi v razredu pogovarjali že pri naslednji uri slovenščine. Potem se domače branje nadaljuje tako, da imajo za vsako novo poglavje (prihajajoča poglavja so obširnejša) teden dni časa. Poglavji Četrty in Peti dan se lahko prebereta skupaj, saj je zadnje poglavje nadvse kratko.

V času prebiranja si dijaki v zvezke oz. dnevnik domačega branja sproti zapisujejo, o čem govori zgodba, imena likov, vse ključne trenutke v zgodbi ... Dnevnik domačega branja tokrat naj ne bo ocenjen, gre le za njihove zapiske, ki jim bodo pomagali pri pomnjenju vsebine in ostalih podrobnosti.

2 Dejavnost med branjem

Z izrazi srečanje bodo v nadaljevanju označene tiste ure slovenščine, pri katerih se obravnava prebrano besedilo.

2.1 Prvo srečanje

Prvo srečanje poteka takoj za uvodno uro oz. naslednjič, ko je na urniku pouk slovenščine. Na tem srečanju se obravnava prvo poglavje oz. del knjige poimenovan *Prvi dan* (Čater, 2020).

Sprva se naj obnovi prebrano – učitelj pokliče nekoga, da pove, kaj je prebral (na tak način tudi preveri, ali je dijak poglavje zares prebral), nato da besedo drugemu dijaku z navodilom, naj sošolca dopolni ... Ko razred obnovi prebrano, sledi skupinsko delo.

Dijaki se razdelijo v skupine. Vsaka skupina dobi delovni list z enakimi navodili. Za skupinsko delo učitelj odmeri 10 minut časa, nato sledijo predstavitve dela v skupinah.

Navodila od dijakov zahtevajo, da v prvem poglavju poiščejo *primer 1*, ki ga je učitelj prejšnjo šolsko uro prebral v sklopu uvodne motivacije. Dijaki odlomek ponovno preberejo in odgovorijo na vprašanja.

- Zakaj je avtor v besedilu uporabil besedo *fuk*?
- Je besedo *fuk* dovoljeno uporabljati v tiskanih književnih delih v Republiki Sloveniji?
- Kako to veš?
- Se ti zdi uporaba te besede primerna?
- Zakaj jo je avtor uporabil?
- Kaj je želel s tem doseči?
- Zakaj je avtor besedo *noro* zapisal narazen (kot *no ro*)?
- Kako je beseda *fuk* označena v SSKJ 2 in kako v Slovenskem pravopisu? (Pomagaj si s telefonom.)

Po delu v skupinah sledi diskusija, ki jo vodi učitelj – diskusija naj se naslanja predvsem na tista vprašanja, ki imajo več možnih odgovorov. V sklopu diskusije se lahko s tabelsko sliko ponovi socialne zvrsti jezika. Učitelj naj ob koncu diskusije osebo zares oblikovati kot najstnika z vsemi pripadajočimi lastnostmi, tudi mladostniško govorico. Učitelj za konec zastavi vprašanje, ali so v prebranem delu romana opazili še kakšno drugo besedo, ki jo je izrekel Maj in zelo odstopa od knjižnega jezika – je nadvse pogovorna, je vulgarna ...?

2.2 Drugo srečanje

V drugem poglavju se odvije kar nekaj prelomnih trenutkov: Maj odkrije dedkov dnevnik, bralec izve, da se Majeve starša ločujeta, bralec ugotovi, da ima Maj v Ljubljani punco ... Tudi tokrat je smiselno poseči po skupinskem delu. Delo oz. pogovor naj poteka ob izbranih odlomkih in smiselno zastavljenih vprašanjih. Učitelj naj izbere tematsko različne odlomke, hkrati pa naj poskrbi, da vsak odlomek pokriva eno izmed ključnih tem, ki se odpirajo v analiziranem poglavju. Odlomki naj predstavljajo izhodišče za pogovor o prebranem, pa tudi pogovor o družbenih vprašanjih izven knjižnega okvirja. Ob koncu skupinskega dela naj vsaka skupina strni misli v kratek zaključek, ki ga predstavi sošolcem.

Primer, zasnovan na podlagi odlomka o pisanju dnevnika (Čater, 2020, str. 65–68)

Vprašanja:

Ste kdaj pisali dnevnik? O čem ste pisali v njem? Kako bi vam bilo, če bi dnevnik nekdo prebral, ne da bi vi to vedeli? Kaj pa po smrti? Mislite, da je Majeve dedek slutil, da bo nekdo nekoč ta dnevnik prebral? Zakaj tako mislite?

2.3 Tretje srečanje

Na tem srečanju učitelj skupinam razdeli odlomke in naslove diskutabilnih tem, ki jih priloženi odlomki (p)odpirajo:

- Majeve dedek se zaljubi v Marijo, a ta ljubezen ni dovoljena ... Maju pa nihče ne omejuje ljubezni, a vseeno prevara svojo punco¹,
- tematika zgodnjega starševstva²,
- smrt partnerja pri mladih,
- mlada mati samohranilka,
- spolnost kot akt ljubezni ali nekaj naučenega³.

Dijaki v skupinah na podlagi naprej pripravljenih usmerjevalnih vprašanj diskutirajo o prebranem, nato pa pogovor razširijo izven knjižnega okvirja. Na tem srečanju bi se dijaki namerno soočili z različnimi tabu temami. Sprva naj o njih razpravljajo sami, po tem pa naj obvezno zaključek poda učitelj – pomembno je, da pod učiteljevim vodstvom dijaki predelajo tiste odlomke, ki bi jih lahko razumeli preveč površinsko in poenostavljeno oz. kot edine pravilne razlage sveta – roman namreč nadvse lahkotno razpravlja o mladostniškem starševstvu (mamica Maja redno pije in kadi), spolnosti kot dejavnosti, ki jo mora mladostnik obvladati, preden jo prvič poskusi z ljubljeno osebo ...

2.4 Četrto srečanje

Četrto srečanje naj bo posvečeno izražanju vtisov o prebranem. Učitelj dijakom razdeli listke z vsemi tematikami, ki se pojavijo v zadnjih dveh poglavjih – na nekaterih so lahko samo besede, drugod povedi ali kar celotni odlomki. Vsak dijak prejme drugačen listek. Nekateri tako dobijo odlomke iz knjige, drugi samo kakšno tematiko, ki povzema prebrano, tretji kakšno provokativno poved (npr. *Majeve dedek se poroči s sosedo, čeprav je ni ljubil. A se nauči ljubiti. S časoma jo začne spoštovati, a potrebuje čas.*) Na enem lis-

¹ Ta skupina dobi dva odlomka: enega o ljubljenju med Majeve dedkom in Marijo Kovačevič, drugega pa o spolnem aktu Maja in Maje.

² To temo bralec najbolj neposredno zazna v delu zgodbe, kjer Maj vstopi v Majino sobo in tam zagleda otroka. Seveda to ni edini možni izbor.

³ To temo najbolje odpira poved: »Zdaj boš lahko svoji puncici pokazal, kako se to dela ...« (Čater, 2020, str. 271).

tku lahko piše *Kakšna je razlika med ljubeznijo in zaljubljenostjo, kako jo razumeš ti?* Učitelj nekaj minut nameni individualnemu delu. Nato vsak dijak pred razredom prebere, kaj je dobil, na kateri del iz nazadnje prebranih dveh poglavij se to navezuje in kaj o tem misli on sam. Učitelj dijakom pusti nekaj časa za izražanje vtisov o prebranem. Povsem na koncu lahko učitelj deli svoj vtis in poudari pomembnost lastnega mnenja ter nenazadnje kritičnega mišljenja. Za domačo nalogo učitelj dijakom naroči, naj si v zvezek napišejo nekaj vprašanj, ki bi jih zastavili avtorju, če bi imeli to priložnost.

3 Dejavnost po branju

Dejavnostim po branju se naj nameni 4 šolske ure, saj pokrivajo različna področja (od področja ustvarjalnosti do usvajanja nove učne snovi). V prvi šolski uri se naj posluša intervju z avtorjem, kjer je v središče pogovora postavljena prav knjiga Ekstradeviško (Beletrina, 2020).

Po koncu intervjuja naj učitelj z dijaki preveri, ali je avtor odgovoril na kakšno vprašanje, ki bi mu ga zastavili dijaki. Zadnjih 5 minut naj bo namenjenih navodilom za domačo nalogo: vsak izmed dijakov izžreba listek, na katerem je zapisana kakšna poved. Primeri povedi:

1. Luz ga presenečeno pogleda: »Kako si lahko?«
2. Končno počitnice ... Tako dolgo jih je čakal, da bo le lahko odšel na svoj najljubši jadranski otok. A ravno, ko se je želel vkrcati na trajekt ...
3. Maja mu poda pepelnik, sama pa spiže požirek Aperol Spritza ...
4. Kaj je smisel življenja?
5. Kako koga imam raje?« presenečeno vpraša Maj.

Za domačo nalogo dijaki predrugačijo konec zgodbe in v njem uporabijo poved(i), ki so jo izžrebali.⁴

Drugo šolsko uro se nameni branju izdelkov, ki so jih ustvarili doma. Učitelj naj tukaj ne pozabi na pomen povratne informacije.

Po ustvarjanju pa lahko učitelj temo naveže na snov s področja jezika – pisanje ocene. Predpostavimo, da ne gre za novo učno snov, ampak da so dijaki s to snovjo že seznanjeni.

Tretjo in četrto šolsko uro naj se nameni utrjevanju stare snovi – ocene. V začetku tretje šolske ure se lahko prebere literarno kritiko knjige Ekstradeviško, ki jo je za radio Ars spisal Mare Cestnik (2021). Po prebranem naj učitelj vpraša, kaj so dijaki sploh brali in počaka na odgovore. Nato skupaj ponovijo, da gre za literarno kritiko, da je to nadgradnja ocene in s tabelsko sliko ponovijo sestavne dele ocene.

Na tem mestu je v pouk smiselno vpeljati diferenciacijo:

V tej in naslednji šolski uri se bodo dijaki posvečali ocenam. Gre za izdelek, ki so ga nekaj tednov nazaj že obravnavali, a še ni bil ocenjen. Tokrat bo snov povezana s prebranim romanom in njihova ocena romana bo na koncu ocenjena.

V skupini na osnovnem nivoju naj dijaki to uro samostojno ali v paru prebirajo delovne liste z razlago, kaj je ocena in kako jo napisati, nato pa naj preberejo čim več ocen. Naslednjo šolsko uro naj za vajo sami napišejo oceno za poljubno delo, ki so ga v tem letu prebrali. Ta ocena služi za vajo, zato naj jo učitelj preveri in dijakom poda povratno informacijo.

Druga skupina naj bere čim več različnih ocen, tudi takšne na višjem nivoju oz. tudi literarne kritike. Ukvarjajo naj se s slogi pisanja posameznih priznanih literarnih kritikov in drugo šolsko uro namenijo pogovoru s kakšnim literarnim kritikom (osrednja tema pogovora je lahko, kako razviti lasten slog pisanja). S to skupino se pri osnovah – kaj je to ocena in kako je sestavljena – učitelj naj ne zadržuje predolgo, ampak naj večinski del pozornosti posveti vprašanju, kako razviti svoj slog pisanja. Pozornost naj posveti razliki med oceno in literarno kritiko. V prvi šolski uri naj bo poudarek na prebiranju čim več različnih ocen in literarnih kritik, nato pa naj dijaki za domačo nalogo sestavijo vprašanja, ki jih bodo v drugi šolski uri zastavili intervjuvancu.

Čas za pisanje ocene v šoli pri tej skupini ni predviden, imajo pa dijaki možnost pisanja ocene doma.

Namen je, da skupino nadarjenih z diferenciranim poukom učitelj dodatno motivira in jim ponudi tudi vpogled v literarno kritiko. Učitelj mora poudariti, da sklop literarna kritika ne bo ocenjen ne na internih in ne na eksternih tipih ocenjevanj, saj ni del učnega načrta. Učitelj da dijakom priložnost, da lahko oceno, ki jo bodo pisali naslednji teden za ocenjevanje znanja, poskusijo razširiti v smer literarne kritike, kar jim bo prineslo zgolj dodatne točke pri ocenjevanju.

Naslednji teden pri pouku slovenščine sledi pisno ocenjevanje: pisanje ocene romana Ekstradeviško.

⁴ Povedi so izmišljene.

4 Sklep

Zastavljen model domačega branja je le en možni način, kako delo Ekstradeviško obravnavati v razredu srednješolcev. Predstavljen model od dijakov zahteva kar nekaj ustvarjalnosti in kritičnega mišljenja, od učitelja pa velik časovni vložek (saj predvideva izredno veliko povratnih informacij). Ob zaključku je treba poudariti, da je model nastal v sklopu študija slovenistike pri seminar-skem delu pri predmetu Didaktika književnosti 2 (nosilka predmeta je prof. dr. Alenka Žbogar) in ni bil preizkušen v razredu. Model je le osnova, ki jo učitelji lahko prilagajajo glede na razred, v katerem ga bodo izvajali.

Viri in literatura

Beletrina. <https://beletrina.si/dogodki/beletrina-v-zivo-dusan-cater-i-n-toni-cahunek>

Cestnik, M. (2021). Dušan Čater: Ekstradeviško. *MMC portal*. <https://www.rtvsl.si/kultura/beremo/dusan-cater-ekstradevisko/584662>

Cobiss. <https://www.cobiss.si/>

Čater, D. (2020). *Ekstradeviško*. Beletrina.

Kraker Vogel, B. (2020). *Didaktika književnosti pri pouku slovenščine*. Rokus Klett.

Digitalna bralnica ZRSŠ

Trajnostni razvoj

